

Ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη στὴν καταπολέμηση τῶν αἰτίων τῆς.

*Τὸ χρέος τῆς Ἐκκλησίας μπροστὰ στὶς προκλήσεις
τῆς οἰκονομικῆς παγκοσμιοποίησης*

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Χ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ*

Αὐτοὶ ὅλοι ἦταν ἀφοσιωμένοι στὴ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων καὶ στὴ μεταξύ τους κοινωνία, στὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ στὶς προσευχὲς καὶ εἶχαν τὰ πάντα κοινά ... (Πράξ. 2, 42-45)

...ὅλα τὰ εἶχαν κοινά. Οἱ ἀπόστολοι κήρυτταν καὶ βεβαίωναν μὲ μεγάλη πειστικότητα ὅτι ὁ Κύριος ἀναστήθηκε... Δὲν ὑπῆρχε κανεὶς ἀνάμεσά τους πού νὰ στερεῖται τὰ ἀπαράιτητα (Πράξ. 4, 32-35).

Ἀπὸ τὸ «μαῦρο φθινόπωρο» τοῦ 2008 ὁ κόσμος ὀδεύει πρὸς τὸν χειρότερο οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐφιάλτη του. Πορευόμαστε μέσα σὲ ἓνα ζοφερὸ τοπίο, διεθνῶς καὶ σὲ κάθε χώρα ξεχωριστά, πού διαμόρφωσε ἡ τεραστίων διαστάσεων καὶ ἀπροσδιόριστη σὲ διάρκεια καὶ συνέπειες παγκόσμια οἰκονομικὴ κρίση. Στὴν Ἑλλάδα οἱ κραδασμοὶ εἶναι ἰδιαίτερα ἔντονοι, γιατί χτυπήθηκε μετωπικὰ ἀπὸ τὴν τρέχουσα κρίση. Ἡ κρίση, πού ἐκτὸς ἀπὸ οἰκονομικὴ, εἶναι ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ, εἶναι κρίση ἀξιών, συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν πορεία καὶ ἐξέλιξη τῆς παγκοσμιοποίησης, ἰδιαίτερα τῆς οἰκονομικῆς μὲ τὴ μορφή τῆς ἀντίθετης στὶς χριστιανικὲς ἀρχὲς νεοφιλελεύθερης οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ κύριες αἰτίες πού ὀδήγησαν στὴ σημερινὴ κρίση πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὰ βασικὰ στοιχεῖα τοῦ DNA, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς λογικῆς μὲ βάση τὰ ὁποῖα οἰκοδομεῖται τὸ σύστημα αὐτὸ στὴ σημερινὴ ἐπιθετικὴ ἐκδοχὴ του¹. Κυρίαρχη φιλοσοφία του εἶναι ὁ στυγνὸς ὕλισμὸς πού θέτει «τὰ κέρδη πάνω ἀπὸ

* Ὁ Στυλιανὸς Χ. Τσομπανίδης εἶναι Ἐπ. Καθηγητὴς Α.Π.Θ.

1. Ἀντὶ πολλῶν γιὰ τὰ στοιχεῖα καὶ τὴ λειτουργία τῶν μηχανισμῶν πού συντέλεσαν στὴν ἔκρηξη τῆς κρίσης βλ. τὸ βιβλίο τοῦ ΙΓΝΑΣΙΟ ΡΑΜΟΝΕ, *Τὸ ἀπόλυτο Κράχ. Ἡ κρίση τοῦ αἰῶνα καὶ ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ μέλλοντος*, ἐκδ. τοῦ Εἰκοστοῦ Πρώτου, Ἀθήνα 2009.

τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ περιβάλλον». Κύριο χαρακτηριστικό του εἶναι ὁ παροξυσμός τοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ καὶ τοῦ οἰκονομισμοῦ, ποὺ ἀπροκάλυπτα διακηρύσσει: «Τὴν κοινωνία δὲν τὴν γνωρίζω, δὲν γνωρίζω παρὰ μόνον τὴν ἀγορά» (Μ. Θάτσερ). Στὸ κέντρο τῆς λογικῆς του βρίσκεται ἡ ἀπεριόριστη κατανάλωση, ἡ ἀχαλίνωτη κερδοσκοπία, ὁ ἄκρατος ἀνταγωνισμός, ὁ ὁποῖος γίνεται κατανοητὸς μὲ ὄρους τοῦ λεγόμενου «παιχνιδιοῦ τοῦ μηδενικοῦ ἀθροίσματος», σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ ἀπόκτηση δύναμης τῆς μιᾶς πλευρᾶς σημαίνει ἐξάπαντος ἐκμηδενισμὸ τῆς ἄλλης, τῆς ἀδύνατης πλευρᾶς.

Ὁ νέος αἰῶνας μπῆκε μὲ τὸν νεοφιλελευθερισμὸ νὰ ἔχει ἀναχθεῖ σὲ θεωρητικὸ ὀλοκληρωτισμὸ, σὲ ψευδο-θρησκεία ποὺ ἐπιβάλλει τὰ δόγματα τῆς ἀνταγωνιστικότητας καὶ τῆς μεγιστοποίησης τοῦ κέρδους καὶ ἐξαποστέλλει παντοῦ στὸν κόσμον τοὺς ἀρχιερεῖς ἀπὸ τὰ δικά της καινούργια τεμένη: τὴν Παγκόσμια Τράπεζα καὶ τὸ Διεθνὲς Νομισματικὸ Ταμεῖο². Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ παγκοσμιοποίηση ἐξελίσσεται σὲ μέσο ἐπεκτάσεως τῆς οἰκονομικῆς ἐπικυριαρχίας τῶν χρηματοπιστωτικῶν κολοσσῶν ἐπὶ τῶν φτωχῶν χωρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Γίνεται ἓνα ὄραμα ποὺ ὑπόσχεται πολλὰ στοὺς λίγους καὶ πολὺ λίγα στοὺς πολλούς. Καὶ ἐνῶ εὐαγγελίσθηκε τὴν κατάργηση τῶν συνόρων, ὑψώνει «φράχτες» καὶ σύνορα ἀνάμεσα σὲ κράτη, λαοὺς καὶ κοινότητες, θρυσματίζει τὴν κοινωνικὴ συνοχή, δημιουργεῖ στρατιᾶς ἀνέργων, κατεδαφίζει τὸ κράτος πρόνοιας, καταστρέφει τὸ περιβάλλον καὶ ἐξαντλεῖ τοὺς φυσικοὺς πόρους. Ἐνδεικτικὴ γιὰ τὴ σημερινὴ κοινωνία τῆς ἀνισότητος εἶναι ἡ σχηματικὴ παρουσίαση τοῦ παγκόσμιου πλούτου στὴν ἔκθεση τῆς Παγκόσμιας Τράπεζας μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «οἰκονομία τῆς σαμπάνιας» («The Champagne Glass Economy»). Σύμφωνα μὲ ἀποδεδειγμένα στατιστικὰ στοιχεῖα τὸ 20% τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ κατέχει τὸ 83% τοῦ παγκόσμιου πλούτου. Ἐνα ἄλλο 20% κατέχει ἀντίστοιχα τὸ 11%, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο 60% λαμβάνει μόνον τὸ 6% τοῦ παγκόσμιου πλούτου.

Μέσα στὶς σημερινὲς συνθήκες ποὺ μεγάλα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ (στὸν παγκόσμιο καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸ νότο, ἀλλὰ καὶ στὶς ἴδιες τὶς ἰσχυρὲς χώρες τοῦ Βορρᾶ) βιώνουν τὴ «βαρβαρότητα» τῆς ὀλοκλήρωσης τοῦ οἰκονομισμοῦ, δὲν

2. Βλ. τὶς χαρακτηριστικὲς διατυπώσεις τοῦ Βέλγου οἰκονομολόγου Thierry Verhelst, ποὺ ἀποτυπώνουν μὲ γλαφυρὸ καὶ κριτικὸ τρόπο τὴν πρόκληση τῆς οἰκονομικῆς παγκοσμιοποίησης, στὴν Ἐπιφυλλίδα τοῦ Χ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, «Ἡ εὐρωπαϊκὴ πρωτοπορία ποὺ ἀγνοοῦμε», *Καθημερινή* 12/11/2000.

είναι πολλοί οί χριστιανοί που θα μπορούσαν να άμφισβητήσουν τη θέση ότι η οικονομική ζωή είναι από τα προβλήματα εκείνα που δεν παραμελούνται χωρίς κίνδυνο και ότι ο χριστιανός είναι υποχρεωμένος να τὸ αντιμετώπισει, τουλάχιστον έμπειρικά. Αυτό τὸ υπογραμμίζουμε, γιατί δέν είναι λίγοι εκείνοι που υποστηρίζουν πως πνευματικός είναι ο άνθρωπος που συγκεντρώνει τήν προσοχή του προς τὰ ένδον, προς τήν ψυχή, τὸ πνεῦμα και τὸν οὐρανό, και περιφρονεί τὰ ὕλικά, τὰ σωματικά, τὰ κοινωνικά, άφου δήθεν τὸν άποσποῦν από τὸ κύριο χρέος του, να σώσει τήν ψυχή του. Δέν είναι λίγοι εκείνοι που προβάλλουν τὸ έπιχείρημα: «Αὐτὰ είναι πολιτικά και οικονομικά θέματα. Τί γυρεύουν ή Έκκλησία και οί χριστιανοί σε αὐτὰ τὰ ζητήματα;», χωρίς να λαμβάνεται ὑπ' όψη τὸ προφανές ότι ή άπόσταση τῆς Έκκλησίας και τῶν χριστιανῶν από τέτοια ζητήματα είναι πολιτικό γεγονός έπιθυμητό και έπιβαλλόμενο σε αὐτούς από όρισμένους ισχυρούς πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες³.

Πάντως, από τήν αντιμετώπιση του προβλήματος αὐτου έξαρτάται πολλές φορές άν θα είναι γνήσια ή όχι ή πίστη τῶν χριστιανῶν. «Γιατί αὐτὸ που όνομάζεται συνήθως οικονομική ζωή, είναι ένα μόνιμο και βασικό στοιχείο τῆς ὑπάρξεως του ανθρώπου. Άποτελεῖ μία πραγματικότητα που εκφράζει και, κατά κάποιο τρόπο, συνοψίζει όλη τήν ὕλική ζωή του, κάτι που έχει άμεση και άρρηκτη σχέση με τή θέση και τήν άποστολή του μέσα στον ὕλικό τουτο κόσμο», με τεράστια σημασία τόσο για τή γνησιότητα τῆς χριστιανικῆς όμολογίας όσο και για τήν ολοκλήρωση τῆς χριστιανικῆς ζωῆς⁴.

Δέν πρέπει να λησμονείται ότι ή Έκκλησία στη θ. λατρεία –για να αναφερθούμε στην πηγή τῆς χριστιανικῆς ζωῆς– σέβεται τὸ μόχθο του ανθρώπου και προσεύχεται ξεχωριστά για όλα τὰ θέματα που άφορουν τήν οικονομική του ζωή. Τὰ παίρνει στα χέρια της, τὰ ὑψώνει σαν προσφορά, τὰ άγιάζει. Τὰ βλέπει ως άνάγκες ζωτικές και τὰ σέβεται, καθως βλέπει τή ζωή σε όλόκληρο τὸ πλάτος της. Η Έκκλησία καταφάσκει στα βιοτικά και στις ὕλικές άνάγκες, δέν τις άπορρίπτει, αλλά «τίς άνάγει στο οὐσιῶδες». Έτσι, «ξανάρχεται ή άρμονία

3. Βλ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ Σ., «Οί Έκκλησίες παράδειγμα άσυνέπειας», ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Όράματα και Πράγματα*, έκδ. Άρτος Ζωῆς, Άθήνα 1991, 322 κ.έξ., έδω σ. 322.

4. Βλ. τήν ενδιαφέρουσα εισαγωγή του Δ. Κουρτέση στο άφιέρωμα του περ. *Σύνορο*, Νο 31/1964, στο θέμα «Όρθοδοξία και Μαρξισμός», 129-132, έδω σ. 129 και 132. Πρβλ. τὸ έξαιρετικό άφιέρωμα στο θέμα «Άγία Γραφή και παγκόσμια οικονομία» του *Δελτίου Βιβλικῶν Μελετῶν*, τόμ. 27, Ίαν. - Ίούν. 2009, έτ. 37 (έκδ. Ίούλιος 2011), με συμβολές τῶν U. Duchrow, Π. Βασιλειάδη, Δ. Πασσάκου, Μ. Γκουτζιούδη, Ν. Tarazi, Π. Καντατζή και Ί. Στεφούλη.

στή σπασμένη από την άμαρτία ενότητα»⁵. Όπως έχει επισημανθεί και αναλυθεί με απαράμιλλο τρόπο, «οί τροφές, τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, εἶναι ἀφειρηγία γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε στὴν ἀληθινὴ τροφή. Δὲν τὶς περιφρονοῦμε, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀρκοῦμαστε σ' αὐτές. Τὸ πρῶτο θὰ ἦταν τάχα ἀγγελικὸ, τὸ δεῦτερο κτηνώδες. Ἡ Ἐκκλησία ἀπευθύνεται στὸν ἄνθρωπο, στὸν ὄλο ἄνθρωπο, τὸν ἐνιαῖο, τὸν ἀδιάσπαστο. Γιὰ νὰ μὴ μείνει τίποτα ἔξω ἀπ' τὴν εὐλογία τῆς κι ὄλες οἱ πράξεις κι οἱ ἐνέργειες καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνταχθοῦν μὲς στὸν αἰώνιο προορισμὸ του. Νὰ ξαναβρῆ ἢ ἀνθρώπινη ζωὴ τὴ σπασμένη τῆς ἐνότητα πέρα ἀπὸ τὶς ἀντινομίες καὶ τὸ διχασμό»⁶ (ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Ἡ σύνδεση ἀνάμεσα στὸ πνευματικὸ καὶ τὸ καθημερινὸ τραπέζι, ἀνάμεσα στὸν ἄρτο τῆς εὐχαριστίας καὶ τὸν καθημερινὸ ἄρτο, ἀνάμεσα στὴν προσευχὴ καὶ τὴν προσπάθεια γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, δὲν εἶναι ἀπλὴ θεωρία καὶ κούφια διδασκαλία, ἀλλὰ ἐφαρμόστηκε μὲ ἀπόλυτη συνέπεια καὶ σαρκώθηκε μὲ συγκεκριμένον τρόπο ζωῆς στὴν πρώτη ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων.

Ἡ κοινὴ ζωὴ τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινότητας, ἔτσι ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὶς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων* 2, 42-45 καὶ 4, 32-35, προβλήθηκε ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνικὸ ἰδεῶδες γιὰ τὴν εὐρύτερη κοινωνία⁷ καὶ ἀποτελεῖ σήμερον πρότυπο γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ κοινότητα μᾶς «οἰκονομίας γιὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ ζωὴ»⁸: «Αὐτοὶ ὅλοι ἦταν ἀφοσιωμένοι στὴ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων καὶ στὴ μεταξὺ τους κοινωνία, στὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ στὶς προσευχές. Ἐνα δέος τοὺς κατεῖχε ὅλους ὅσοι ἔβλεπαν πολλὰ ἐκπληκτικὰ θαύματα νὰ γίνονται μέσῳ τῶν ἀποστόλων. Καὶ ὅλοι οἱ πιστοὶ ζοῦσαν σ' ἓναν τόπο καὶ εἶχαν τὰ πάντα κοινά· ἀκόμη πουλοῦσαν καὶ τὰ χτήματα καὶ τὰ ὑπάρχοντά τους, καὶ μοίραζαν τὰ χρήματα σὲ ὅλους, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ καθενός» (2, 42-45).

Τὸ παράδειγμα τῶν *Πράξεων* παρακίνησε πολλὰς φορὲς τοὺς διαιρεμένους χριστιανούς νὰ σκεφθοῦν τὸν καιρὸ ποῦ ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἐνωμένη. Βεβαίως, ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλὴ ὑπενθύμιση τῆς ἱστορίας τῆς κοινότητος τῶν Ἱεροσολύμων. Φέρνει μπροστὰ στὰ μάτια τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ

5. ΧΙΩΤΕΛΗ Κ., «Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ βιοτικά», *Σύνοδος* 31/1964, 162-171, σ. 162 ἔξ.

6. Στὸ ἴδιο, σ. 171.

7. ΠΕΤΡΟΥ Ι., *Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη*, ἐκδ. Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 41.

8. Βλ. ἐνδεικτικὰ *Alternative Globalization Addressing Peoples and Earth (AGAPE). A Background Document*, WCC, Geneva 2005.

μοντέλο τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος πού ἀναζητοῦν σήμερα, τὸ ὁποῖο ἔχει τέσσερα χαρακτηριστικά: ἀφοσίωση στὴ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων (κήρυγμα), κοινωνία, θεία Εὐχαριστία καὶ προσευχή. Καὶ τὸ ποιὸ σημαντικό, ἐκεῖνο τὸ πρότυπο ζωῆς παροτρύνει νὰ συνδεθεῖ αὐτὴ ἡ ἱστορία μὲ τὴ σημερινὴ ἐμπειρία, προσκαλεῖ σὲ ἕναν ἄλλο τρόπο κοινῆς ζωῆς. Ἡ λέξη κλειδί, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ στὶς *Πράξεις* 2,42 εἶναι ἡ «κοινωνία», ἡ ὁποία ἀναφέρεται τόσο στὴ μυστηριακὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, ὅσο καὶ στὸ ἀμοιβαῖο μοίρασμα τῶν ὑπαρχόντων τους καὶ στὴ συναντίληψη πού εἶχαν γιὰ τὴ φροντίδα τῶν πασχόντων καὶ αὐτῶν πού στεροῦνται τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ διαβίωσή τους. Ἔτσι γίνεται σαφές ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπαρχῆς δὲν περιορίστηκε σὲ μία ἄσαρκη πνευματικότητα, ἀλλὰ συνέδεσε ἀναπόσπαστα τὴν προσευχὴ καὶ τὰ μυστήρια μὲ τὴν κοινωνικὴ μέριμνα καὶ τὴ δικαιοσύνη.

Τὸ χωρίο 2, 42-45 συνδέεται στενὰ μὲ τὸ χωρίο τοῦ ἴδιου βιβλίου τῶν *Πράξεων* 4, 32-35 λίγο παρακάτω: «Ὅλοι ὅσοι πίστεψαν εἶχαν μία καρδιὰ καὶ μία ψυχὴ. Κανεῖς δὲ θεωροῦσε ὅτι κάτι ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του ἦταν δικό του, ἀλλὰ ὅλα τὰ εἶχαν κοινά. Οἱ ἀπόστολοι κήρυτταν καὶ βεβαίωναν μὲ μεγάλη πειστικότητα ὅτι ὁ Κύριος ἀναστήθηκε. Κι ὁ Θεὸς ἔδινε σὲ ὅλους πλοῦσια τὴ χάρη του. Δὲν ὑπῆρχε κανεῖς ἀνάμεσά τους πού νὰ στερεῖται τὰ ἀπαραίτητα». Ἐδῶ φαίνεται ὅτι ἡ τελικὴ ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης καὶ ἡ βεβαιότητα τῆς ὑπέρβασης τοῦ θανάτου ἐπιδρᾶ δυναμικὰ στὴν κοινότητα πού κατευθύνεται πρὸς τὴν ὑπέρβαση τοῦ ατομισμοῦ, τῆς ιδιοτέλειας, τῶν διακρίσεων, τὴν αὔξηση τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης. Γίνεται «στάση», δηλαδὴ ἐξέγερση, διαμαρτυρία, ἔξοδος «ἀπὸ ὅ,τι κρατᾷ τὴ ζωὴ στὰ ἀσφαλῆ, μόνιμα, βολικά, ἀλλὰ καὶ ἀβαθῆ, ὅμως ἄδικα καὶ ἄνισα, τῆς συνηθισμένης ζωῆς, τῆς σφραγισμένης μὲ τὴν ἀδικία, τὴ δυστυχία, τὴν ἐνοχίαν καὶ τὸν θάνατο. Ὅλα πρέπει καὶ μποροῦν ν' ἀλλάξουν. Ἡ ἀνάσταση δὲν σταθεροποιεῖ ἀπαράδεκτες καταστάσεις, ἀλλὰ κινητοποιεῖ ἐναντίον τους. Ἀπὸ τὴν ἀνάσταση ξεκινᾷ τὸ αἶτημα καὶ ὁ πόθος τῆς ἀλλαγῆς καὶ τὸ πάθος τῆς ἐλπίδας ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ κατ' ἀνθρώπον ἀδύνατο... ἡ ἀνάσταση ἀποτελεῖ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐντελῶς νέου»⁹.

Στὶς *Πράξεις* τῶν Ἀποστόλων (ιδίως 4, 33-34) ἡ μαρτυρία καὶ ἡ βεβαιότητα τῆς ἀνάστασης τοῦ Ἰησοῦ, τῆς νίκης τῆς ζωῆς, ἐκδηλώνεται μὲ τὴ δημιουργία

9. ΤΣΑΝΑΝΑΣ Γ., *Ἐλπίδα, διακονία καὶ σωτηρία. Δυναμικότητα καὶ στράτευση τοῦ Χριστιανισμοῦ σήμερα*, Ἀθήνα 1980², σ. 23-24.

για μιᾶς ἀντιθετικῆς κοινωνίας, στοῦ μέσο ἑνὸς συστήματος τοῦ θανάτου (Pax Romana), γιὰ τὴ ζωὴ ὅλων. Ἡ ἀντιθετικὴ αὐτὴ κοινωνία εἶναι μία συμβολικὴ ἀρχὴ καὶ πρόγευση ἑνὸς καινούργιου κόσμου, σημεῖο ἐκείνης τῆς δίκαιης, εἰρηνικῆς καὶ ἀγαπητικῆς κοινωνίας ποὺ ὁ Θεὸς προσφέρει στοὺς ἀνθρώπους ἐν Χριστῷ. Ἡ ἀρχέγονη χριστιανικὴ κοινότητα κατανόησε τὸν ἑαυτό της ὡς προληπτικὴ ἐξεικόνιση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ πάνω στη γῆ, ὡς ἀπαρχὴ τῆς νέας δημιουργίας, ποὺ ὁ λόγος ὑπαρξῆς της εἶναι ἡ προβολὴ τῆς ἐσωτερικῆς δυναμικῆς τῆς ἀγάπης καὶ κοινωνίας τῆς Ἁγίας Τριάδας μέσα στὸν κόσμο καὶ τὸ σύνολο τῆς δημιουργίας. Ὅπως ὑπογραμμίστηκε πρὸ πάνω, συνιστοῦσε μέσα στοὺς αἰῶνες καὶ συνιστᾷ ὑπόδειγμα τρόπου ζωῆς. Τὸ ὅτι στοῦ τραπέζι τοῦ Θεοῦ μοιραζόταν ἡ ζωὴ («*ὅλα τὰ εἶχαν κοινά*» Πράξ. 4, 32), ἀποτελεῖ γιὰ τοὺς χριστιανούς σήμερα ἕνα παράδειγμα μιᾶς οἰκονομίας ποὺ θὰ στηρίζεται στοῦ μοίρασμα, στὴν ἀλληλεγγύη καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ χάρη τῆς ζωῆς ὅλων. Εἶναι ἕνα ὄραμα ποὺ αὐτοὶ καλοῦνται νὰ κάνουν πραγματικότητα στοῦ μέσον μιᾶς ἀπειλητικῆς γιὰ τὴ ζωὴ, «φαραωνικῆς» καὶ δυναμοκεντικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐλπίδα γιὰ αὐτὸ τὸ ἐναλλακτικὸ ὄραμα μιᾶς «οἰκονομίας γιὰ τὴ ζωὴ» δίνει τὸ κριτήριον καὶ τὸ μέτρο στὶς Ἐκκλησίες γιὰ τὴν ἀποτίμηση καὶ τὴν κριτικὴ τοῦ παρόντος, καθὼς καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴν ὑπομονὴ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν καινούργιο κόσμο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ παγκόσμια χριστιανικὴ κοινότητα, κύρια ἔκφραση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ), μέσῳ πρωτοβουλιῶν της γιὰ μιᾶ «Ἐναλλακτικὴ παγκοσμιοποίηση στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς γῆς» (Alternative Globalization Addressing People and Earth=AGAPE) καὶ τὴν «Οἰκουμενικὴ Δεκαετία γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς βίας» ἔχει πρὸ πολλοῦ ἀπευθύνει κλήση πρὸς τὶς Ἐκκλησίες καὶ τοὺς χριστιανούς νὰ κάνουν αὐτὴ τὴν ἀποτίμηση καὶ τὴν κριτικὴ καὶ νὰ ἀντιδράσουν ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς πίστεως τους, ἀντιτάσσοντας στὴν «οἰκουμένη τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς κυριαρχίας» τὴν «οἰκουμένη τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀγάπης»¹⁰.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ χρειάζεται νὰ γίνουν κάποιες σημαντικὲς, κατὰ τὴ γνώμη μας, παρατηρήσεις. Ἐνώπιον τῶν σύγχρονων σοβαρῶν προκλήσεων κατὰ τῆς ζωῆς, καθὼς καὶ τῆς ἀνάγκης γιὰ μιᾶ ἀποτελεσματικὴ παγχριστιανικὴ μαρτυ-

10. Βλ. τὴ μελέτη μας *Ἐκκλησιολογία καὶ Παγκοσμιοποίηση. Οἱ Ἐκκλησίες στὴν οἰκουμενικὴ πορεία γιὰ μιᾶ ἐναλλακτικὴ παγκοσμιοποίηση στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς γῆς*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008.

ρία πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στην *προληπτική* αντιμετώπιση τών προβλημάτων, χωρίς βέβαια να παραμελείται ή *θεραπευτική*. Η άσκηση έλεημοσύνης τού γνωστοῦ σὲ ὅλους μας τύπου καὶ ἡ παραδοσιακὴ «φιλανθρωπική» ιδρυματικὴ ἀντίληψη τῆς διακονίας πού κατευθύνεται πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀδικίας, λύνουν προβλήματα καὶ συμβάλλουν στὴν ἀνακούφιση τραγικῶν καταστάσεων, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λειτουργοῦν ὡς ἄλλοθι συνειδήσεων καὶ ὡς ἐπιβεβαίωση τῆς φυσικότητας τῆς συνύπαρξης τού ἀμύθητου πλούτου μὲ τὴν ἐξίσου ἀμύθητη φτώχεια, τῆς ἀπέραντης εὐτυχίας μὲ τὴν ἀπέραντη δυστυχία τελικὰ στὴ διαίωσις μίας τάξης πραγμάτων πού εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὴ δημιουργία τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ Ἐκκλησίες πρέπει νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ πῶς θὰ γίνουν δυναμικοὶ παράγοντες καὶ πρόξενοι τῶν ἀπαιτούμενων ριζικῶν ἀλλαγῶν, ἀναζητώντας ταυτόχρονα τὰ αἷτια τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀδικίας καὶ συντασσόμενες ἀποφασιστικὰ μὲ τὸ μέρος τῶν ἀδυνάτων καὶ ὄχι τῶν δυνατῶν. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐπισημαίνουν τὸν κίνδυνο νὰ γίνῃ ἡ ἐλεημοσύνη ἄλλοθι τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας, ἰδίως ὅταν ἀσκεῖται ἀπὸ αὐτὸν πού προκάλεσε τὸ πρόβλημα¹¹. Παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης: «Ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος ἂν δημιουργεῖς πολλοὺς φτωχοὺς μὲ τὴν ἐκμετάλλευση καὶ κατόπιν ἀνακουφίζεις ἕναν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη; Ἄν δὲν ὑπῆρχε τὸ πλῆθος τῶν ἐκμεταλλευτῶν, δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε τὸ πλῆθος τῶν ἐξαθλιωμένων»¹². Χρόνια πρὶν ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Σάββας Ἀγουριδῆς ἐπέμενε ὅτι οἱ παραδοσιακὲς μεγάλες Ἐκκλησίες «πρέπει νὰ δώσουν τώρα ὅ,τι μποροῦν, κυρίως ὅμως πρέπει νὰ ἀσκήσουν ὅλη τους τὴν ἐπιρροή καὶ τὴ δύναμη γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νέας οἰκονομικῆς τάξης πού θὰ πολεμήσει τὸ κακὸ στὴ ρίζα του». Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ μὴν εἶναι παράδειγμα ἀσυνέπειας μεταξὺ διακήρυξης καὶ πράξης, ἐπειδὴ –ὅπως ἐξηγοῦσε ὁ ἴδιος χαρακτηριστικὰ– «δὲν θέλουν νὰ δυσαρεστήσουν μεγάλα ἀφεντικά» καὶ «νὰ ἔλθουν σὲ ἀντίθεση μὲ πολιτικὲς δυνάμεις πού ἔχουν ἀνακηρυχθεῖ προστάτες τους»¹³. Δὲν μπορεῖ οἱ χριστιανοὶ τὴ μὲν Κυριακὴ νὰ λατρεύουν καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸν Κύριο τῆς δικαιοσύνης, ἐνῶ τὶς ἄλλες ἕξι ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας νὰ τὸν βλασφημοῦν καὶ νὰ τὸν δυσφημοῦν μὲ τὴν οἰκονομικὴ συμπεριφορὰ τους (William Temple).

11. Βλ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Θ., «Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη», *Νέα Κοινωνιολογία* 30/2000, 57-63, σ. 59 καὶ ἀναλυτικότερα ΠΕΤΡΟΥ Ι., *Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη*, ὅ.π.

12. *Κατὰ τοικιζόντων* PG 46,445 A-B.

13. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ Σ., «Οἱ Ἐκκλησίες παράδειγμα ἀσυνέπειας», ὅ.π., σ. 322 κ.ἐξ.

Πάντως, σήμερα, Ἐκκλησίες καὶ χριστιανοὶ ἔχουν χρέος νὰ δράσουν ἀποφασιστικά, γιατί ἡ νεοφιλελεύθερη οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς μέσω τῶν ἀνισοτήτων, τῆς βίας καὶ τοῦ διαλυτικοῦ ἀτομισμού εἶναι ἄδικη, συνιστᾷ οἰκουμενικὴ ἀπειλή καὶ προσβάλλει πρῶτα ἀπὸ ὅλα τοὺς πιὸ φτωχοὺς, τοὺς «ἐλαχίστους ἀδελφούς», μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Χριστὸς ταυτίζεται. Ἐδῶ ἡ παρέμβαση τοῦ θεολογικοῦ λόγου μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ λειτουργήσῃ ἀπομυθευτικά, κριτικά καὶ ἀπελευθερωτικά καὶ νὰ ξυπνήσῃ τὴν κοινωνικὴ συνείδηση καὶ εὐθύνη.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει σήμερα ἡ ὁμόφωνη ἀπὸ ὅλες τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ἐπισημάνση τῆς Γ' Προσυνδικτικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης στὸ Chambésy (1986) ὅτι ἡ φτώχεια, ἡ πείνα, ἡ ὀδύνη, ἡ ἄδικη καὶ συχνὰ ἐγκληματικὴ κατανομή καὶ διαχείριση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, «ὄχι μόνο ἀπειλοῦν τὸ θεῖο δῶρο τῆς ζωῆς ὁλόκληρων λαῶν..., ἀλλὰ καὶ συντρίβουν ὁλοκληρωτικά τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου... Προσβάλλουν ὄχι μόνο τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸ κάθε ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος σαφῶς ταυτίζει τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν πεινασμένο καὶ φτωχὸ ἄνθρωπο (Μτ. 25,40)...». Γι' αὐτὸ ὁποιαδήποτε «ἀδράνεια καὶ ἀδιαφορία τοῦ κάθε χριστιανοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας γενικότερα μπροστὰ στὸ τρομακτικὸ σύγχρονο φαινόμενο τῆς πείνας ὁλόκληρων λαῶν θὰ ταυτιζόταν μὲ προδοσία τοῦ Χριστοῦ καὶ μὲ ἀπουσία ζωντανῆς πίστεως. Γιατί, ἡ μέριμνα γιὰ τὴ δική μας τροφή εἶναι συχνὰ θέμα ὑλικό, ἡ μέριμνα γιὰ τὴν τροφή τοῦ συνανθρώπου μας εἶναι θέμα καὶ πνευματικὸ (Ἰακ. 2,14-18)... Ἡ πίστη στὸ Χριστὸ χωρὶς διακονικὴ ἀποστολὴ χάνει τὴ σημασία της... Κάθε ἄλλη προσπάθεια νὰ δοῦμε τὸ Χριστὸ ὡς πραγματικὴ παρουσία, χωρὶς ὑπαρξιακὴ σχέση μὲ αὐτόν, ὁ ὁποῖος χρειάζεται βοήθεια, δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ ἀπλή θεωρία»¹⁴.

Βεβαίως, ὅπως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση ὅλης τῆς Βίβλου, δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μία «θολωμένη», νωχελικὴ καὶ ἠττοπαθὴ ἀπὸ τὴν εὐσεβιστικὴ ἠθικὴ «ἀγάπη τοῦ πλησίον». Ὁ «πλησίον» δὲν εἶναι ἀπλὰ ἓνας μεμονωμένος ἄνθρωπος, ἓνα ἀπομονωμένο ὄν, ἀλλὰ ἓνα σύνολο κοινωνικῶν σχέσεων. Ἐὰν κάποιος θέλει νὰ τὸν βοηθήσῃ, χωρὶς βεβαίως νὰ παραμελήσῃ τὴ συγκεκριμένη κατάσταση ἀνά-

14. Κείμενο-ἀπόφαση «Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ στὴν ἄρση τῶν φυλετικῶν καὶ λοιπῶν διακρίσεων», § 7) 2, 3, 4 στό: ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Π., *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία. Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία καὶ Διαθρησκειακὸς Διάλογος* - Ἐγχειρίδιο Ἱεραποστολῆς, ἔκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007, 273-289, σ. 285-287.

γης και τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, δεν πρέπει να περιοριστεί στη δική του συγκεκριμένη κατάσταση ανάγκης και στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αλλά να προσπαθήσει να αλλάξει τις κοινωνικές συνθήκες και δομές, να συμβάλει στη δημιουργία ενός άλλου τρόπου ζωής, μιᾶς άλλης πνευματικότητας, στοιχείο τῆς ὁποίας θὰ εἶναι ἡ ἀνθρωπιά. Ζητούμενο δὲν εἶναι ἡ ἀμβλυνση τοῦ πόνου, πού μπορεῖ νὰ τὸν καθιστᾷ συχνὰ καὶ γλυκύτερο, ἀλλὰ ἡ καταπολέμησή τῆς ἀρρώστιας πού τὸν προκαλεῖ. Τὴν ἀνάγκη αὐτὴ ἐπισημαίνουν οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησιαστές λέγοντας: «...στὴν ἀναζήτηση νέων κοινωνικῶν σχέσεων πού ἀποβλέπουν στὴν προώθηση τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος ὄλων, διακρίνομε μίᾶ ἀναζήτηση γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ὅλης τῆς δημιουργίας. Οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ συμμετάσχουν σὲ ὅλες τὶς προσπάθειες γιὰ τὴν κατάργηση τῶν αἰτίων τῆς ἀδικίας καὶ καταπιέσεως. Ὁ ἀγῶνας τοὺς δὲ αὐτοὺς θὰ πρέπει νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλη τὴ δημιουργία του καὶ νὰ διέπεται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας του»¹⁵ (ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Σὲ μίᾶ τέτοια προοπτικὴ προβλήθηκε ἡ ἀπαίτηση: «ἡ ἀγάπη σήμερα πρέπει νὰ εἶναι ἀγάπη μέσα στὶς δομές ('love in structures')»¹⁶, ἡ ὁποία σίγουρα συμφωνεῖ μὲ τὴ «δίκαιη πολιτική» πού ἔχει ὑποστηρίξει ὁ ἱστορικὸς καὶ κοινωνιολόγος Immanuel Wallerstein: «Ἀπὸ τὴ μία μεριά, πάντα νὰ παλεύουμε γιὰ τὸ μικρότερο κακό –βραχυπρόθεσμα, ἐντελῶς βραχυπρόθεσμα, γιατί ὁ κόσμος ζεῖ πάντοτε στὸ σήμερα... Καὶ πάντοτε ὑπάρχει τὸ μικρότερο κακό. Πρέπει ὅμως συνάμα νὰ κρατοῦμε τὸ βλέμμα καρφωμένο στὸ μεγάλο παιχνίδι– τί λογῆς κόσμο θέλουμε νὰ φτιάξουμε»¹⁷.

15. Βλ. «Ἐλθὲ Πνεῦμα Ἅγιο, ἀνακαινίσον πᾶσαν τὴν κτίσιν. Μία Ὁρθόδοξη θεώρηση. Πόρισμα τοῦ Συνεδρίου Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Ὁρθοδόξων μὴ - Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν. Ὁρθόδοξη Ἀκαδημία Κρήτης, 25 Νοεμβρίου - 4 Δεκεμβρίου 1989», Γ. ΛΑΙΜΟΠΟΥΛΟΣ (ἐπιμ.), Ἐλθὲ Πνεῦμα Ἅγιο, ἀνακαινίσον πᾶσαν τὴν κτίσιν, Κατερίνη 1991, σ. 187 κ.ἐξ., σ. 198.

16. «Liebe muß also heute love in structures sein». Βλ. τί παρατηροῦν ἐπ' αὐτοῦ δύο μεγάλοι γερμανοὶ θεολόγοι ὁ Dietrich Bonhoeffer καὶ ὁ Helmut Gollwitzer, στὸ βιβλίο τοῦ τελευταίου «...dass Gerechtigkeit und Friede sich küssen»: Aufsätze zur politischen Ethik, Band 1, Kaiser Verlag, München 1988, σ. 98.

17. WALLERSTEIN IM., *Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸν κόσμο μας. Εἰσαγωγή στὴ Ἀνάλυση τῶν Κοσμοσυστημάτων*, (ἐπιμέλεια - μετάφραση - ἐπίμετρο Σπ. Μαρκέτος), Ἔκδ. θύραθεν, Ἀθήνα 2009, σ. 246. Σὲ σύνδεση μὲ τὰ παραπάνω λόγια τοῦ Wallerstein καὶ πληροφοριακὰ σὲ σχέση μὲ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὰ πλαίσια τοῦ Π.Σ.Ε. ἡ Ἐπιτροπὴ Διεκκλησιαστικῆς Βοήθειας, Προσφύγων καὶ Παγκόσμιας Ὑπηρεσίας (CICARWS) εἶχε προσπαθήσει νὰ διευρύνει τὴν κυρίαρχη μέχρι τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60 οἰκουμενικὴ μέθοδο τῆς φιλανθρωπικῆς βοήθειας (karitative Hilfe ἢ Projekthilfe) μὲ εὐρύτερα κοινωνικὰ προγράμματα

καί δραστηριότητες, πού στόχο δέν είχαν μόνο τήν καταπολέμηση τῶν συμπτωμάτων, ἀλλά τήν ὑπέρβαση τῶν αἰτίων τῶν ἀρνητικῶν κοινωνικῶν καταστάσεων. Μία Διάσκεψη στό Swanwick/Μεγάλη Βρετανία τὸ 1966 ἦταν τὸ ἀφετηριακὸ σημεῖο γιὰ τὴ διεύρυνση πού ἀκολούθησε τὰ ἐπόμενα χρόνια στὰ θέματα τῆς ἀνάπτυξης καὶ στὴ στράτευση γιὰ περισσότερη κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ δικαιοσύνη. Οἱ καρποὶ τῶν συζητήσεων ἀπὸ τὸ Swanwick καὶ μετὰ φαίνονται σὲ μία σημαντικὴ Διάσκεψη στὴν Ὁρθόδοξη Ἀκαδημία Κρήτης τὸ 1978 καὶ ἰδιαίτερα σὲς τοποθετήσεις τοῦ Α. Παπαδεροῦ γιὰ τὴ «μικροδιακονία» καὶ τὴ «μακροδιακονία», δίνοντας τὴν Ὁρθόδοξη προοπτικὴ στὸ θέμα (βλ. Τὰ πρακτικὰ στὸν τόμο: *Λειτουργικὴ Διακονία. Ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύγχρονο κόσμο. Πρακτικὰ Διορθοδόξου Διασκέψεως*, ἔκδ. Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, Χανιά 1981). Σχετικὰ μὲ τοὺς ὅρους *μικροδιακονία καὶ μακροδιακονία ἢ μικροδιάστατη καὶ μακροδιάστατη διακονία* ὁ Α. Παπαδερός κάνει τὴν ἑξῆς διαφοροποίηση: *Μικροδιακονία*: Ὅλα τὰ μέτρα πού παίρνονται σὲ ὀρισμένο τόπο καὶ χρόνο, μὲ σκοπὸ τὴν περίθαλψη ἐπὶ μέρους ἀτόμων ἢ ὁμάδων σὲ συγκεκριμένη κατάσταση ἀνάγκης καὶ μὲ συγκεκριμένα μέσα. *Μακροδιακονία*: Ἡ συνειδητὴ καὶ ἀποφασιστικὴ στράτευση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἀπελευθέρωση, πού στόχο ἔχει νὰ καταστήσει μακροπρόθεσμα τὴ μικροδιακονία περιττὴ. Ἀκόμα μιλά γιὰ *θεραπευτικὴ καὶ προληπτικὴ (ἢ προφυλακτικὴ) φιλανθρωπία*. *Θεραπευτικὴ φιλανθρωπία*: Ὅλα τὰ μέτρα πού λαμβάνονται στὰ πλαίσια τῆς μικροδιακονίας γιὰ τὴ θεραπεία τῶν θυμάτων καὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ κοινωνικοῦ κακοῦ. *Προληπτικὴ (ἢ προφυλακτικὴ) φιλανθρωπία*: Ὅλα τὰ μέτρα, πού πρέπει νὰ ληφθοῦν, στὰ πλαίσια τῆς μακροδιακονίας, ὥστε στὸ μέλλον ἢ μικροδιακονία νὰ μὴ εἶναι τόσο ἀπαραιτήτη ὅσο ἦταν στὸ παρελθόν καὶ παραμένει νὰ εἶναι ἀκόμη σήμερον (βλ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΣ Α., «Ἡ Λειτουργικὴ Διακονία» στὸν τόμο: *Λειτουργικὴ Διακονία*, σ. 43 ἔξ. καὶ σ. 61. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Makro-diakonia: ein Auftrag für das Volk Gottes im Kontext unserer Zeit», *Una Sancta* 42 (1987) 69-73. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Our Ecumenical Diakonia - Both Large and Small», K. Slack (ed.), *Hope in the Desert*, WCC, Geneva 1986, σ. 91 ἔξ.).